

3. Ахмаджанова ТДЮИ аспиранти

АКЦИЯ АКЦИJDОРНИНГ ДИВИДЕНДГА БЎЛГАН ҲУҚУҚИНИ ТАСДИҚЛОВЧИ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗ СИФАТИДА

Ҳозирги замон фуқаролик муомаласида қимматли қоғозлар бозор шароитида ҳужалик юритишнинг асосий институтларидан бири ҳисобланади. Кредит, ҳисобкитоб, гаров муносабатлари, акциядорлик жамиятлари тузиш ва бозор иқтисодиётидаги бошқа операциялар айна шу институтлар ёрдамида амалга оширилади.

Қимматли қоғозлардан тижорат муомаласида кенг фойдаланиш "секьюритизация" (ингл. "security" – қимматли қоғоз) тушунчасида ўз аксини топган. Секьюритизация деганда шундай бир махсус молиявий техника тушуниладики, молиявий воситачилар (инвесторлар, молиявий компаниялар) ундан фойдаланиб танланган компаниянинг айрим активларига уни тўлиқ сотиб олмасдан инвестициялар қилиш имкониятига эга бўлади¹. Кенг маънода секьюритизацияни "маблағлар жалб қилиш шакли сифатида қимматли қоғозлар ролини ошириш" деб тавсифлаш мумкин².

Қимматли қоғозлар тизимида акция алоҳида ўрин эгаллайди. Республикамизнинг амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ, акция – акциядорлик жамиятининг устав фондида юридик ёки жисмоний шахс муайян ҳисса қўшганидан гувоҳлик берувчи, акция эгасининг мазкур жамият мулкидаги иштирокини тасдиқловчи ҳамда унга дивиденд олиш ва, қоида тариқасида, ушбу жамиятни бошқаришда қатнашиш ҳуқуқини берувчи, амал қилиш муддати белгиланмаган қимматли қоғозлардир³.

Шундай қилиб, юридик нуқтаи назардан акция – бу акциядорлик жамияти томонидан чиқариладиган ва жамиятнинг устав капиталидаги улушга бўлган мулк ҳуқуқини тасдиқлайдиган қимматли қоғоз.

Акция иқтисодий категория сифатида алоҳида, корпоратив, пай, фонд, бозор, биржа, инвестиция қиймати сифатида тавсифланиши мумкин. Бу эгаси ёзилган ёки ёзилмаган, капитални тасарруф этишга қаратилган, котировка қилинадиган, дивидендли, эмиссион қимматли қоғоз.

Акция – республикамиз қонунчилигида акциядорлик жамиятига аъзоликни тасдиқлайдиган бирдан-бир корпоратив қимматли қоғоз. Акциялар чиқариш, уларнинг номидан кўриниб турганидек, фақат акциядорлик жамиятлари томонидан амалга оширилиши мумкин. Мазкур жамиятлар акциялар чиқариш йўли билан ўз устав капиталини таркиб топтиради.

Шундай қилиб, қимматли қоғоз сифатидаги акциянинг асосий хусусияти шундан иборатки, у берадиган мулк ва номулк ҳуқуқлар корпорацияга аъзолик ҳуқуқларининг ўзига хос мажмуини ташкил этади⁴. Ак-

цияларнинг айна шу функциясига асосланиб, уларни корпоратив қимматли қоғозлар, яъни акциядорлик жамиятининг ишларида иштирок этиш ҳуқуқини мустаҳкамловчи қимматли қоғозлар қаторига киритиш одат тусини олган.

Аммо акциядорга қарашли бўлган акциялар сони (устав капиталидаги улуш) билан унинг ҳуқуқлари ҳажми ўртасида бевосита боғланиш мавжуд. Акциялар пакети қанча катта (устав капиталидаги улуш қанча кўп) бўлса, акциядорнинг ҳуқуқлари ҳажми ҳам шунча катта бўлади.

Қимматли қоғоз тушунчасига ЎзР ФҚда берилган таърифда қимматли қоғоз мулк ҳуқуқларни тасдиқлаши кўрсатилган. Аммо акция, корпоратив қимматли қоғоз сифатида, мулк ҳуқуқлар билан бир қаторда, мазкур ҳуқуқлар билан боғлиқ бўлган бир қатор номулк ҳуқуқларни ҳам беради. Масалан, акциядорлик жамиятини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи, ахборот олиш ҳуқуқи шулар жумласидан бўлиб, уларни мулк ҳуқуқлар қаторига киритиш мумкин эмас.

Шуни таъкидлаш лозимки, республикамизнинг қимматли қоғозлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларида акциялардан келиб чиқадиган корпоратив ҳуқуқларга умуман олганда анча тор таъриф берилган. Жумладан, даромад олишга бўлган ҳуқуқ дивиденд олишга бўлган ҳуқуқ даражасида торайтирилган. Ҳолбуки, дивиденд олишга бўлган ҳуқуқ фақат дистрибуция турларидан бири ҳисобланади⁵.

Г.Ф.Шершеневич бу хусусда сўз юритиб, шундай деган эди: "Моддий маънода, корхонада иштирок этиш ҳуқуқи сифатида, акция акциядорлик ширкатининг зарурий омили саналади. Ўз навбатида, бу иштирок этиш ҳуқуқи уч кўринишда акс этади: а) корхона олган даромадни тақсимлашда иштирок этиш; б) ширкат тугатилганда унинг мол-мулкни тақсимлашда иштирок этиш; в) ширкат ишларини бошқаришда иштирок этиш. Дастлабки икки ҳуқуқ мулк ҳуқуқ хусусиятга, учинчи ҳуқуқ эса – шахсий хусусиятга эга"⁶.

Д.В.Ломакин бу фикрни ривожлантириб, "акциядорларнинг номулк ҳуқуқлари асосий ҳуқуқлар – мулк ҳуқуқлар билан узвий боғлиқ бўлиб, улар билан бирга ягона мажмуани вужудга келтиради, - деб қайд этади. – Аъзолик ҳуқуқи умуман олганда мулк ҳуқуқ хусусият касб этади. Қимматли қоғоз сифатидаги акция мулкдори айрим ҳуқуқлар эгаси ҳисобланмайди, чунки айрим ҳуқуқлар ўзга шахсларга берилиши мумкин; у акциядорлик ҳуқуқий муносабати субъекти бўлиб, бунда акциядорларда ягона аъзолик ҳуқуқида синтезланган субъектив ҳуқуқлар мавжудлигида акс этадиган юридик алоқа тушунилади"⁷.

В.Б.Чуваков бу масалага бошқача кўз билан қарайди. Унинг фикрича, акция билан тасдиқланган акциядор ва акциядорлик жамияти ўртасидаги муносабат ўз табиятига кўра мажбуриятларга доир ҳуқуқий муносабат ҳисобланмайди, чунки мажбуриятларнинг вазифаси фақат мулк муносабатларни ўзаро боғлашдан иборат. Муаллиф фикрига кўра, акцияга бўлган ҳуқуқни эгаллаш чоғида акциядорга акциядорлик жамиятига

¹ Батафсилроқ қаранг: Douglas G. Baird. Legal Approaches to Restricting Distributions to Shareholders: the Role 001. № 4. С.15.

² Қаранг: Доунс Дж., Гудман Дж. Финансово-инвестиционный словарь. М.: Инфра-М, 1977. 452-б; Федоров Б.Г. Англо-русский толковый словарь валютно-кредитных терминов. М.: Финансы и статистика, 1992. 185-б.

³ Ўзбекистон Республикасининг "Қимматли қоғозлар ва фонд биржаси тўғрисида" 1993 йил 2 сентябр 918-ХII-сон Қонунининг 4-моддаси.

⁴ Қаранг: Шевченко Г.Н. Акция как корпоративная ценная бумага // Журнал российского права. 2005. №1. 52-б.

⁵ Қаранг: Пилипенко А. Доходы акционеров по акциям: о дивидендах и других дистрибуциях в акционерном обществе (о реализации и защите прав акционеров) // Бизнес. 1994. № 22. 14-б.

⁶ Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т.1. СПб., 1908. 414-б.

⁷ Ломакин Д.В. Акционерное правоотношение. М., 1997. 69-б.

нисбатан бирон-бир мулкӣ ҳуқуқ тегишли бўлмайди. Бунадай ҳуқуқлар вужудга келиши учун қўшимча юридик фактлар ёки уларнинг таркиблари талаб этилади. "Акцияга бўлган ҳуқуқ эгалланган пайдан эътиборан унинг эгасида фақат жамиятга нисбатан айрим номулкӣ ҳуқуқлар вужудга келади (ахборот олиш ҳуқуқи, жамият ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи ва б.). Аммо корпоратив хусусият касб этадиган бу ҳуқуқлар мажбуриятларга доир ҳуқуқлар ҳисобланмайди. Бу акция мажбуриятларга доир субъектив ҳуқуқни эмас, балки корпорацияга аъзолик ҳуқуқини ўзида акс эттиради, деган хулосага келиш имконини беради"¹.

А.Ю.Бушев ҳам шунга ўхшаш анча баҳсли фикрни илгари суради. Муаллиф фикрига кўра, "акциядорнинг акциядорлик жамиятини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи мулкӣ ҳуқуқлар қаторига кирмайди, боз устига, у фуқаролик субъектив ҳуқуқлари билан иштирок этиш ҳуқуқини тан олмайди, улар ўз ҳолича, алоҳида олинганда, мулкӣ хусусиятга ҳам, шахсий табиатга ҳам эга эмаслигини, мулкӣ муносабатларни тайёрлаш ва ташкил этиш, шунингдек акциядорнинг мулкӣ манфаатини таъминлаш воситасигина бўлиб хизмат қилишини таъкидлайди"².

Бизнингча, Г.Н.Шевченко: "Мулкӣ хусусиятга эга бўлмаган акциядорлик жамиятининг ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи, ахборот олишга бўлган ҳуқуқ мулкӣ ҳуқуқлар билан боғлиқ бўлган номулкӣ ҳуқуқлар сифатида қаралиши лозим"³, деганида, тўла ҳақ эди.

Бундан ташқари, номулкӣ корпоратив ҳуқуқларга фақат мулкӣ муносабатларни тайёрлаш ва ташкил этиш воситаси сифатида ёндашиш ўринли бўлмайди. Аксинча, улар мустақил аҳамият касб этади (баъзан акциядор учун улар мулкӣ ҳуқуқлардан ҳам қимматлироқ бўлади).

Ўзининг тармокқа мансублик белгисига кўра улар фуқаролик-ҳуқуқӣ хусусият касб этади, чунки улар мулкӣ ҳуқуқлар билан узвий боғлиқ ва ягона қонунлар доирасида тартибга солинади. Ҳар қандай қимматли қоғоз доим субъектив фуқаролик ҳуқуқлари мажмуини тақдим этади. Бунда, қимматли қоғозлар табиатидан келиб чиққанда, миқдор жиҳатидан мулкӣ ҳуқуқлар устунлик қилади.

Буни О.Н.Садиковнинг қуйидаги фикри ҳам тасдиқлайди: "Мулкӣ муносабатлар билан боғлиқ бўлган шахсий номулкӣ муносабатлар ҳужалик ширкатлари ва жамиятлари фаолиятида юзага келади. Бу ширкатлар ва жамиятларнинг иштирокчилари уларнинг ишларини бошқаришда иштирок этиш, уларнинг фаолияти ҳақида ахборот олиш ва тегишли ҳужжатлар билан танишиш ҳуқуқига эга"⁴.

Айни вақтда, биз В.Б.Чуваковнинг: "Акциядор ва акциядорлик жамияти ўртасидаги акция билан тасдиқланган муносабатлар ўз табиатига кўра мажбуриятларга доир муносабатлар ҳисобланмайди"⁵, деган фикрига қўшила олмаймиз. Бу ерда шунинг эътиборга олиш лозимки, акция билан тасдиқланган ҳар қандай ҳуқуқларни амалга ошириш учун маълум юридик факт-

лар юз бериши талаб этилади. Масалан, акциядор ўзининг акциядорлик жамияти ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқини амалга ошириши – акциядорларнинг умумий йиғилишида иштирок этиш учун муайян юридик фактлар юз берган, чунончи: умумий йиғилишни ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинган, акциядор умумий йиғилишда иштирок этиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар рўйхатида киритилган бўлиши лозим.

Бундан ташқари, маълум номулкӣ ҳуқуқларни, масалан, умумий йиғилишнинг кун тартибига таклифлар киритиш, навбатдан ташқари умумий йиғилишни чақиришни талаб қилиш ҳуқуқини амалга ошириш учун тегишли ҳажмдаги ҳуқуқларни жамлаш имконини берадиган акцияларнинг муайян миқдорига эга бўлиш ҳам талаб этилади.

Шундай қилиб, ҳар қандай қимматли қоғоз каби, акция тасдиқлайдиган ҳуқуқларни ва уларни амалга ошириш имкониятини фарқлаш лозим. Акция муайян мулкӣ ва номулкӣ ҳуқуқлар беради ва уларни амалга ошириш учун бир нечта, одатда, фактлар таркибини вужудга келтирадиган муайян юридик фактлар юз бериши талаб этилади.

В.А.Белов таъбири билан айтганда, "юридик факт ўзига хос "линза" бўлиб, абстракт юридик қоида у орқали ўтгач, муайян вазиятда қўлланилади ва маълум хусусий-ҳуқуқӣ муносабат мазмунини белгилаш имконини беради"⁶.

Яна шунинг унутмаслик керакки, маълум миқдорда акцияларни ва тегишли равишда улар берадиган ҳуқуқларни қўлга киритиш акциядорнинг ҳуқуқлар эгаси сифатидаги мақоми ўзгаришига сабаб бўлади. Одатдаги уч ҳуқуқдан ташқари, бундай акциялар акциядорлик жамиятининг фаолиятини белгилаш, айрим ҳолларда эса уни назорат қилиш имконини берадиган бошқа ҳуқуқларни ҳам беради. Бунда акциядор қанча кўп акцияга эга бўлса, унинг устав капиталидаги улушига мос келадиган ҳуқуқлари ҳажми шунча катта бўлади.

Бундай акциядорларга қарашли бўлган корпоратив назоратни амалга ошириш ҳуқуқи бир-бири билан узвий боғлиқ бўлган икки ҳуқуқ: юридик шахс менежерларини сайлаш ва даромадни тақсимлашга таъсир кўрсатиш имкониятларида намоён бўлади⁷.

Бунда, И.Т.Тарасов қайд этганидек, "акция, ҳар қандай қимматли қоғоз каби, ҳуқуқлар мажмуини тасдиқлайди, лекин айрим юридик адабиётларда қайд этилган акциядорнинг жамиятга нисбатан мажбуриятларини мустақамлай олмайди"⁸.

Ўз навбатида, Д.И.Дедов "жамиятда иштирок этиш акция билан тасдиқланган ҳуқуқлар ва бурчлар мажмуи билан белгиланади"⁹, деб ҳисоблайди.

Дарҳақиқат, акциядорлик қонун ҳужжатларида акциядорнинг муайян бурчлари, жумладан акциялар ҳақини тўлаш мажбурияти, жамият фаолияти ҳақида сир тутилган ахборотни ошкор этмаслик мажбурияти кўрсатиб ўтилган.

Аммо акциядорнинг акциялар ҳақини тўлаш мажбурияти унинг акциядор сифатидаги мақоми билан бевосита белгиланмайди. У акциялар билан олди-сотди қилиш шартномасидан келиб чиқади. Айни ҳолда ак-

¹ Чуваков В.Б. Правовая природа ценных бумаг. Дис. ... канд. юрид. наук. Ярославль, 2004. 26-б.

² Бушев А.Ю., Скворцов О.Ю. Акционерное право, Вопросы теории и судебно-арбитражной практики. М., 1997. 94-б.

³ Шевченко Г.Н. Курсат. Асар.

⁴ Гражданское право России. Общая часть: Курс лекций / Под ред. О.Н. Садикова. М., 2001. 25-б.

⁵ Чуваков В.Б. Курсат. асар. 25-б.

⁶ Белов В.А. Гражданское право. Общая часть. М., 2002. 188-б.

⁷ Қаранг: Степанов Д. Корпоративные споры и реформа процессуального законодательства // Вестник ВАС РФ. 2004. №2.

⁸ Тарасов И.Т. Учение об акционерных компаниях. М., 2000. 41-б.

⁹ Дедов Д.И. Дробные акции // Законодательство. 2003. №9. 56-б.

циялар харид қилиш – нафақат мулк ҳуқуқи вужудга келиши учун асос, балки шахсда акциядор мақоми вужудга келишининг асосларидан бири ҳисобланади. Шу сабабли акциялар ҳақини тўлашга акциядор эмас, балки хариддор мажбурияти тўғрисида сўз юритилса, тўғрироқ бўлади¹. Зеро акциядор мақоми акциялар ҳақини тўламасдан, масалан, уларни мерос тартибида ёки ҳадя шартномасига биноан олиш йўли билан ҳам қўлга киритиш мумкин. Шу сабабли қимматли қоғоз мажбуриятларни эмас, балки ҳуқуқларни тасдиқлайди, деган одатдаги қоида қимматли қоғозларнинг ўзига хос тури бўлган акцияга нисбатан ҳам амал қилади.

Акциядорлик жамияти олган даромаднинг бир қисмини дивиденд тарзида олишга бўлган ҳуқуқ акция берадиган асосий ҳуқуқ ҳисобланади. Бунда, юқорида қайд этиб ўтилганидек, акциядорлик жамиятининг дивиденд тўлаш мажбурияти юридик факт юз бериши – дивиденд тўлаш тўғрисида қарор қабул қилиниши (дивиденд эълон қилиниши) билан боғлиқ. Бунгача акциядорлик жамияти фақат дивиденд тўлаш ҳуқуқига эга бўлади.

Бизнингча, дивидендга бўлган ҳуқуқ акциядорларда дивиденд эълон қилинганга қадар мавжуд бўлади, аммо бу алоҳида ҳуқуқ – аъзолик ҳуқуқи, дивидендга бўлган корпоратив ҳуқуқ бўлиб, уни мажбурий амалга оширишни талаб қилиш мумкин эмас. Кейинчалик, дивиденд эълон қилинганидан сўнг, бу ҳуқуқ шу номдаги мажбурият ҳуқуқига ўтадики, уни бажаришни суд тартибида талаб қилиш мумкин.

Акциядор дивидендга бўлган корпоратив ҳуқуқга эга бўлгани учунгина у кейинчалик мажбурият ҳуқуқини, яъни дивидендга бўлган корпоратив ҳуқуқнинг ҳосиласи – дивидендга бўлган мулк ҳуқуқни қўлга киритиши мумкин.

Умуман олганда, акциядорда дивиденд олишга бўлган ҳуқуқ ва акциядорлик жамиятининг дивиденд тўлаш мажбурияти амалда фактларнинг мураккаб таркиби мавжуд бўлган ҳолда вужудга келади. Бу фактлар таркибида акциядорлик жамиятининг умумий йиғилишида дивиденд тўлаш тўғрисида қарор қабул қилиниши охириги юридик факт ҳисобланади.

Бу ёндашув билан А.Ю.Бушевнинг нуқтаи назари ҳам ҳамоҳангдир. Унинг фикрича, "мулк ҳуқуқлар акциядорда у акцияларни қўлга киритган пайтдан бошлаб вужудга келади, лекин акциядан келиб чиқадиган ҳуқуқларни амалга оширишга у фақат мазкур ҳуқуқлар расмийлаштирилганидан ва акциядор билан жамият ўртасида мулк мажбурият шартлари узил-кесил келишилганидан сўнг киришиши мумкин бўлиб, бунга шу жумладан зарур юридик фактлар юз бергани – дивиденд тўлаш тўғрисида, жамиятни тугатиш тўғрисида қарор қабул қилинган муносабати билан эришилади"².

Баъзан дивиденд тўлаш тўғрисидаги масала ҳал қилинаётганда жамиятга маблағларни даромад олиш мақсадида киритадиган ва шу боис олинган даромаддан дивиденд тўлаш учун фойдаланилишидан манфаатдор бўлган акциядорлар билан ишлаб чиқаришни кенгайтиришдан манфаатдор бўлган акциядорлар манфаатларининг тўқнашуви юз беради.

Дивиденд эълон қилиш умумий йиғилиш ваколатлари жумласига киритилган, лекин бу ерда акция-

дорларнинг умумий йиғилишига дивиденд миқдорини ва уни тўлаш тартибини белгилаш юзасидан тавсиялар берадиган кузатув кенгаши ҳам катта рол ўйнайди. Бизнинг назаримизда, кузатув кенгаши бундай тавсияларни ишлаб чиқишда жамият фаолиятининг реал шароитлари ва имкониятларини ҳисобга олиши лозим. Агар акциядорлик жамияти дивиденд тўлаш тўғрисида қарор қабул қилган бўлмаса, акциядорлар, ҳатто жамият даромад олган бўлса ҳам, дивиденд тўлашни суд орқали талаб қилиш ҳуқуқига эга эмас.

Айни вақтда, бир қанча мамлакатларда, хусусан АҚШда қонун, агар жамият даромад олган бўлса, акциядорларга дивиденд тўлашни суд орқали талаб қилиш, шунингдек меъёрдан ортиқ миқдорда даромад жамлаш сиёсатини олиб бораётган компанияларга санкциялар белгилаш ҳуқуқини беради³.

Компанияларни дивиденд тўлашга мажбурлашнинг айрим элементлари мавжудлигига қарамай, аксарият олимлар ва мутахассислар дивиденд тўлашга императив талаблар қўйишнинг мақсадга мувофиқ эмаслигини қайд этадилар, чунки бозор шароитида ҳужалик юритиш механизмлари, биринчидан, ҳар қандай ноиқтисодий тўсиқларга чек қўйишни назарда тутаяди, иккинчидан, риск омилига асосланади.

Умуман олганда, акциянинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, у капитал иқтисодиётнинг истиқболли ва барқарор ривожланаётган тармоқларига қўйилишига кўмаклашади. Акциялар қимматли қоғозларга хос бўлган бошқа функциялар, чунончи: инфорацион, сафарбар этиш, назорат қилиш ва ҳоказо функцияларни ҳам бошқа қимматли қоғозларга қараганда самаралироқ амалга оширади. Аксарият фонд индекслари замирида айнан акциялар ётади.

Акциялар кенг тарқалгани ва улар амал қиладиган соҳаларнинг ранг-баранглиги уларнинг айни шу афзалликлари билан изоҳланади. Бугунги кунда акциялар аввало тижорат корхоналарига, инвестиция институтларига, банкларга, институционал инвесторлар (пенсия фондлари, ҳеж-фондлар, суғурта ташкилотлари)га, айрим нотижорат ташкилотлари (масалан, биржалар, кредит уюшмалари)га ва бошқа эмитентларга хос.

Шунингдек очиқ акциядорлик жамиятлари ва ёпиқ акциядорлик жамиятларининг акцияларини ҳам фарқлаш мумкин. АҚШда уларни ифодалаш учун тегишли равишда "хусусий корпорация" (private company) ва "оммавий корпорация" (public company) атамалари ишлатилади. Шунга мувофиқ очиқ ва ёпиқ обуна бўйича тарқатиладиган акциялар ҳам фарқланади. Очиқ обуна бўйича очиқ акциядорлик жамиятларининг акциялари, ёпиқ обуна бўйича эса – очиқ турдаги акциядорлик жамиятларининг акциялари ҳам, ёпиқ турдаги акциядорлик жамиятларининг акциялари ҳам тарқатилади.

Шуни таъкидлаб ўтиш лозимки, Ўзбекистонда хусусийлаштирилган корхоналарнинг акциялари алоҳида гуруҳни ташкил қилади. Акциялар бозорининг энг катта улуши айни шу турдаги акцияларга тегишлидир.

Акциялар эмиссияси ва уларни жойлаштириш хусусиятларига қараб биринчи чиқарилган акциялар, иккинчи чиқарилган акциялар ва кейинги чиқарув акциялари фарқланади. Бунда биринчи чиқарилган акциялар асосий чиқарув акциялари деб аталади.

Муомалада бўлиш хусусиятларига қараб фонд биржасида котировка қилинадиган акциялар ва котировка қилинмайдиган акциялар фарқланади.

¹ Қаранг: Ломакин Д.В. Изменения в акционерном законе и вопросы охраны прав акционеров // Законодательство. 2002. №11. 51-6.

² Коммерческое право. Ч. 1 / Под ред. В.Ф. Попондопуло, В.Ф. Яковлевой. М., 2002. 246-б.

³ Қаранг: Метелева Ю. Право акционера на дивиденд // Хозяйство и право. 1998. №7. 45-б.

Конвертация қилинадиган акциялар қимматли қоғозлар мазкур турининг алоҳида типини ҳисобланади. Уларни муайян шароитда бошқа турдаги ва ёки тоифадаги акцияларнинг маълум сонига олдиндан белгиланган нархда (нисбатда) айирбошлаш мумкин. Масалан, оддий акцияларни имтиёзли акцияларга (префакцияларга) айирбошлаш мумкин. Шунини таъкидлаш лозимки, акцияларни конвертация қилишнинг жуда кўп вариантлари мавжуд. Аммо уларнинг барчасини мажбурий (эмитент томонидан амалга оширилади) ва ихтиёрий (инвестор томонидан амалга оширилади)га ажратиш мумкин. Иккала ҳолда ҳам конвертация қилиш механизми корпорациянинг таъсис ва эмиссия ҳужжатлари (устав, эмиссия рисоласи, конвертация қилиш тўғрисидаги низом)да белгилаб қўйилиши лозим. Агар бундай қилинган бўлмаса, акцияларни конвертация қилиш тўғрисидаги қарор акциядорларнинг умумий йиғилиши томонидан маъқулланган бўлиши керак. Акс ҳолда конвертация қонунга хилоф деб топилади ва у билан боғлиқ барча битимлар ўз-ўзидан бекор бўлади.

Дивидендга бўлган ҳуқуқни таъминловчи қимматли қоғоз сифатидаги акциянинг ўзига хос хусусиятлари таҳлилини яқунлар эканми, қуйидаги хулосага келишимиз мумкин. Акциядорлик жамиятига аъзоликни тасдиқловчи қимматли қоғоз сифатидаги акциянинг асосий хусусияти шундан иборатки, у берадиган мулк ва номулкий ҳуқуқлар бир-бири билан узвий боғлиқ бўлиб, бу акция корпорацияга аъзолик ҳуқуқини белгиловчи ҳуқуқларнинг ўзига хос мажмуини тақдим этади, деган хулосага келиш имконини беради.

Резюме

В вводной части статьи автор характеризует ценные бумаги в современном гражданском обороте и отмечает, что они представляют собой один из ключевых институтов рыночного хозяйствования.

В основной части статьи рассматриваются акция и ее место в системе ценных бумаг, а также ее роль как ценной бумаги, удостоверяющей право акционера на дивиденды.

В заключении автор приходит к выводу, что ключевой особенностью акции как ценной бумаги, удостоверяющей право членства в акционерном обществе, является то, что предоставляемые ею имущественные и неимущественные права тесно связаны между собой. Это позволяет сделать вывод о том, что акция представляет своеобразный комплекс прав, опосредующих право членства в корпорации.

Abstract

In the introductory part of the article the author characterizes securities in a modern civil turn and marks, that they represent one of key institutes of market managing.

In the basic part of the article the action and its place in system of securities, and also its role as the securities certifying the right of the shareholder on dividends are considered.

In the conclusion the author comes to opinion, that key feature of the action as the securities certifying the right of membership in joint-stock company, that the property her property and non-property rights are closely connected among themselves is. It allows to draw a conclusion that the action gives an original complex of the rights mediating the right of membership in corporation.